

„Mindnyájunk ügye a Mednyánszky-ügy”

Kovách Aladár és Varga Mátyás levelezéséből

Közzéteszi SümeGI György

Varga Mátyás (1910–2002) díszlettervezőt 1935-ben Németh Antal szerződtette a Nemzeti Színházhoz,¹ s ő ez időtől ismerhette Németh Antal dramaturgját, Kovách Aladárt is.² Azután Varga Mátyás három évadban Kolozsváron dolgozott, s ezidőt Kovách Aladár legismertebb művének, a *Téli zsoltárnak* a kolozsvári bemutatójához díszleteket készített.³ Amikor visszajött Budapestre, 1944-ben Kovách Aladár, „Németh Antal dramaturgja volt a színházigazgató. Művelt, sokoldalú, rendkívüli intellektusú emberre emlékezik személyében Varga Mátyás” – idézte Angyal Mária.⁴ S ekkor már Kovách Aladár szerződtette vissza a Nemzeti-hez Vargát, akivel jó viszonyban, szinte bizalmas kapcsolatban maradt Varga Kovách Aladár későbbi, emigrációs évtizedeiben is.

Kapcsolatuk Mednyánszky László bécsi hamvainak hazahozatalakor válhatott újra intenzívvé, mert ehhez Kovách segítséget kért Vargától, az ismert és foglalkoztatott díszlettervezőtől, s ő a levelei tanúsága szerint próbált segíteni, az ügyet itthon mozgatni. Eljárt a temetés itthoni intézőinél, és beszámolt az újratemetés lefolyásáról is Kováchnak, aki kezdeményezője lehetett az akció bécsi elindításának. A Kovách jegyzete beadványt Varga elküldte Pogány Ö. Gábornak, a Magyar Nemzeti Galéria főigazgatójának, ő pedig az illetékes minisztériumhoz, Ilku Pál miniszterhez fordult,⁵ s innét kezdve fölgyorsult Mednyánszky Bécsben őrzött hamvainak hazaszállítása és az itthoni újratemetés megszervezése.

Varga Mátyás leveleiben ugyanakkor a személyes ügyeik is terítékre kerülnek.⁶ Kovách Ady-maszkját⁷ Varga javíthatta s küldhette vissza Bécsbe, s a saját munkájáról is beszámol (Móricz Zsigmond *Úri muri* bemutatójához készített díszleteket, aztán Peter Weiss-darabot kapott). A megélhetését biztosító díszlettervezés mellett grafikus (Varga Nándor Lajos tanítványa volt a Képzőművészeti Főiskolán), festői és keramikusi tevékenységet is folytatott.⁸ Éppen a „Budapest panorámán”, nagy metszetén dolgozik, s említi azt is, hogy a népszerű *Kolozsvár* fametszetéből⁹ – ebből Kováchnak is volt példánya – új nyomatokat készített.

Levelei egyik legfontosabbja Mednyánszky László újratemetéséről (1966. február 15.) a személyes átélés közvetlenségével beszámoló, amely az előzőkhöz hasonlóan nem nélkülözi a kritikus hangot sem, főleg amiatt, hogy az akciót elindító Kovách Aladárról sem a szertartáson, sem pedig a sajtóban említést sehol nem tettek,¹⁰ ám az ő közreműködését Pogány Ö. Gábor levélben megköszönte.

Mednyánszky László hamvainak a hazahozatala és itthoni újratemetése jelentős magyar politikusok, államférfiak (Kossuth Lajos, 1894; II. Rákóczi Ferenc, 1906) és művészek újratemetési sorozatába (Bartók Béla, 1988) illeszkedik.

•

1. Kovách Aladár Varga Mátyásnak, 1965. április 21.

Bécs, 1965. április 21.

Varga Mátyásnak,

Budapesten
Hollósy Simon út

Kedves Barátom!

Mednyánszky László hamvainak hazaszállítása ügyében hozzád írom e sorokat, ki első voltál, hogy kérésemre felvetted otthon a problémát – azzal az intencióval, hogy juttasd el a beszámoló levelet, akik e kérdésben érdekeltek.

A budapesti közbelépésnek nyomát láttam már tegnap, amikor kezemben volt a bécsi Zentralfriedhof igazgatósága válaszánaak másodpéldánya a bécsi Magyar Követség kulturattasséjának, Ács Erzsébetnek 1965. március 10-én kelt beadványára. Ez a válasz is közli, hogy ez az utolsó év – a sírt az év lezártaával megbontják, s a csontmaradványokat közös sírba helyezik. Az elszállításnak ez tehát valóban utolsó pillanata.

A rend kedvéért összegzem, mit bécsi látogatásod alkalmával szóban jeleztem, Mednyánszky László utolsó heteinek, halálának, temetésének, valamint az elhagyott, névtelen sír megmaradásának körülményeiről.

Bővebben: Mednyánszky 1919. április tizenhetedikére virradó hajnalon halt meg (halálának okozói, az utolsó orvosi látteletről szeretnék fénykép-másolatot csináltatni – ez folyamatban van), temették április 19-én délután háromkor.

A sír helye: Zentralfriedhof–Wien

Gruppe 65

Reihe 31

Grabe 23

A sírhely megváltása Bécsben tíz évenként történik – 1929-ben a család részéről még valaki befizette az esedékes összeget, így a kérdést 1939-ig rendezték. A régi fakereszt az idők során eltűnt. [Ez állt rajta:] (Élt 67 évet.)

A második világháború a temető adminisztráció rendjét is felborította, ennek köszönhető, hogy Mednyánszky immár „elhagyottnak” kategorizált sírjából a csontmaradványokat nem tették a közös csonthalomba (ossarium), hanem egészen szokatlanul és rendkívülien rátemettek. Az első holttestet szinte pontosan 25 évvel Mednyánszky halála után és temetése évfordulóján, 1944 április 18-án temették sírjába. Majd 1947-ben egy másodikat, s később, utoljára 1953-ban temettek a sírba; összesen tehát négy holttest maradványai vannak itt. A legelső rétegben érintetlenül vannak meg Mednyánszky László csontmaradványai.

Amikor mindezt (Mednyánszky bécsi lakásainak, életkörülményeinek nyomait is kutatván) 1963-tól fokozatosan felderítettem s megtudtam, hogy [egy] éven belül a sírhely parcelláját újrendezik, s így a hamvak közös sírban tűnnek el, a tervem alternatív volt:

1. Igyekszem módot találni, hogy a hamvak hazaszállíttassanak, hogy a modern magyar festészet egyik legnagyobb úttörő mesterének csontjai a Kerepesi temető Magyar Pantheonjának megmaradó részében nyerjenek méltó örök sírhelyet, – vagy ha ez akár meg nem értés, akár technikai okokból nem menne, akkor:

2. a hamvakat akkor egy itteni, talán utolsó színmagyar falu, Órisziget (Sziget in der Wart) temetőjébe helyezem el, gondoskodnék lassan megfelelő, egyszerű síremlékről s egy Beczkóról hozott ezüstfenyőről.

A budapesti pozitív visszhang, hogy a hamvak hazaszállításának ügyét a Nemzeti Galéria vállalja, nagy megnyugvással és belső örömmel tölt el.

Ide tartozik még, hogy az exhumáláshoz valakinek, hozzátartozónak írásbeli hozzájárulása is kellett volna. Ezért volt szükséges nyomot keresni az Argentínában élő utolsó Mednyánszkyról. (Szintén László, s a Mester másodfokú unokaöccse, ma 70 körül, felesége meghalt, s azóta ivott.)

Most, április 13-án kaptam Buenos Airesből e sorokat: „Be akarok számolni Néked a rámbízottakról. Mednyánszky [utódot] kerestem mindenhol, 2-3 éve látták utoljára, mikor is gazdagabb magyarokhoz eljárta egy ebédet kérni s kis pénzt. Nagy[on] le volt rongyolódva, messziről bűzlött, ki tudja, mikor mosakodott, s hol aludt. Részben lejártam, részben letelefonáltam az összes itteni menhelyet, mert arra gondoltam, csak ilyen helyen lakhatik, de nem volt sehol, megakadtam.”

Íme az utolsó Mednyánszky. A halhatatlan „nagybácsi”, a Mester egyetlen vérégi örököse. Hamvait tehát feltétlenül jogosan szállíthatja haza az állam, a nemzet, s az a kicsi csoport, mely a nagy művész szellemi örökségét őrzi, gondozza és oltja át újabb nemzedékekbe.

Kedves Matyikám s kedves Barátaim, eljártam még az exhumálás technikai lebonyolítása érdekében is. Itt van kezemben a „Wiener Stadtwerke Stadtische Bestattung árajánlata”:

Exhumierung und Vorbereitung für Überführung ca: 6.000 Schilling.

A munkát elvégzik egy hét alatt. Az elszállításról már az exhumálást rendelő gondoskodik.

Még egy: utána kellett nézni a másik három holttest kilétének (vagy kivoltának), hozzátartozóinak is. (Hátha akadályt gördítenek.) Szerencsére ezek is igazi ágrólszakadtak voltak, talán éppen öreg csavargók, kiket életében igen kedvelt (mint típust) a „Csavargók bárója!” Senki nem szól bele az exhumálásba.

Nagyon jó lenne filmezni az aktust – remek kompozíció lehet Mednyánszky rajzainak (halott orosz katona, elesettek, öregek – s a táj az élő fák sora a sír felé) beépítésével. Elsőrangú televíziós téma és maradandó dokumentum. Itt is szólhatnék, de esetleg otthon is értékeli a televízió a művészi riportázs témát. (Erről is kérnék valami választ.)

Különösen most, én kérnék majd jelzést a továbbiakról, s ha valamiben én itt segíteni tudok, címem: K. A. Meisel-Strasse 3/27. Wien, XV. Telefonom: 92-0-72-93. (Általában d. e. 9-12 közt és este 11 óra tájban. „Vorankündigung”-gal mindig.)

Május 13-tól június 3-ig Párizsban vagyok, utána ismét folyamatosan végig Bécsben. Mindig elérhető, értesítendő Mátyuskám címeden, kiértesítelek állandóan, merre járok.

Még egyszer köszönettel mindenért.

Minden érdekeltet üdvözöl.

Téged pedig Matyim, baráti szívvel ölel:

Kovács Aladár

Melléklet: Mednyánszky sírja mai állapotában a bécsi Zentralfriedhofban (saját, gyenge felvételem.)

2. Varga Mátyás Pogány Ö. Gábornak, 1965. május 19.

Magyar Nemzeti Galéria

dr. Pogány Ödön Gábor igazgató et.

Tárgy: Mednyánszky László hamvainak hazaszállítása

Mellékeltem megküldöm Kovács Aladár barátomnak a fenti tárgyban hozzám intézett levelét másolatban azzal, hogy a megbeszéltek értelmében a hazaszállítás ügyében a megfelelő intézkedés megtehető legyen.

Tekintettel arra, hogy a levélírónak, Kovách Aladárnak, az ügyben történetekről megfelelő és részletes tájékoztatása barátságunkból folyó és illembeli kötelességem is, a foganatosított intézkedésekről folyamatos tájékoztatást kérek.

Tisztelettel:

Varga Mátyás

Budapest, XII. Hollósy Simon u. 16.

1 db. melléklet

**3. Pogány Ödön Gábor Ilku Pál művelődésügyi miniszternek,
1965. május 24.**

863-449/1965

Ilku Pál elvtársnak¹¹

művelődésügyi miniszter

Budapest

A Magyar Nemzeti Galéria tudomására jutott, hogy Mednyánszky László festőművész sírját Bécsben ez év végéig a Zentralfriedhofban megbontják, s a csontmaradványokat közös sírba helyezik. Mednyánszky László 1919. április 17-én halt meg, április hó 19-én temették. A sírhely Zentralfriedhof–Wien, Gruppe 65, Reihe 31, Grabe 23.

A sírhely megváltása Bécsben 10 évenként történik, s 1929-ben a család részéről még valaki befizette az esedékes összeget, így a kérdést 1939-ig rendezték. A második világháború a temető adminisztrációs rendjét is felborította, ennek köszönhető, hogy Mednyánszky László immár „elhagyottnak” minősített sírjából a csontmaradványokat nem tették a közös csonthalomba, hanem egész szokatlanul és rendkívülien rátemtek újabban elhunytakat, így Mednyánszky most negyed magával (legalul fekve) nyugszik.

Körültekintő érdeklődés után megtudtuk, hogy a nagy mesternek egyetlen vérségi örököse sincs, sírját a továbbiakban nem váltja meg senki. Így rövidesen bekövetkezhetik, hogy Mednyánszky László maradványait közös sírba teszik.

A fentebbiek ismeretében úgy érezzük, jogos az a kívánság, hogy hamvai itthon nyughassanak. A kérésünk az, hogy kormányunk szállítsa haza Mednyánszky Lászlónak, az egyik legnagyobb magyar festőművésznak hamvait idegenből, s helyeztesse el maradványait a nemzeti Pantheon jellegét felöltő sírkertbe, a Kerepesi temetőbe.

Mednyánszky László a századforduló különféle művészeti irányzatában rendkívüli tehetségével a kritikai realizmus önálló és eredeti művelőjeként tűnt fel. E nagy művész forradalmi hagyatékát odaadó figyelemmel kell őriznünk. Kötelességünket teljesítjük akkor, amikor hamvai hazaszállítását kérjük, hogy a hányt-vetett életű művész halála után negyvenhat évvel honi földben pihenhessen meg, az újabb és eljövendő nemzedékeknek tiszteletére.

Elvtársi üdvözléssel

/Dr. Pogány Ö. Gábor főigazgató/

Budapest, 1965. május 24.

4. Varga Máttyás Kovách Aladárnak, 1965. június 7.

Budapest, 1965. júni. 7.

Kedves Alikám!

Közben én már írtam egy beszámoló levelet, ezt Édesapádhoz küldtem, talán azóta megkaptad.

Most röviden beszámolok: Mednyánszky ügyben eredményesen jártam. A Nemzeti Galériában a Mednyánszky ügyek gondozója, Kisdéginé Kirimi Irén¹² nagyon kedves, bájos asszony. Pogány Ö. Gábor utasítására készített a Te leveled alapján a miniszterhez egy beadványt. Én megbeszéltem L. Szabival, hogy baráti vonalon megsürgetjük a miniszternél. Megelőzve a hivatalos formaságokat. Amint látod, nem tétlenkedünk, mert mindnyájunk ügye a Mednyánszky ügy.

Alikám! Varga Misiné által küldött üzenetet is megkaptam. Ady maszki nagyon sürgős? – Vagy mi vigyük magunkkal. – Azt kellene tudnunk még, hogy Mednyánszky kihantolása dátumhoz van kötve, ha igen, akkor az időpontot vagy a Te időbeosztásodat közöld velünk. Meddig leszel Édesapádéknál? – mi miattunk ne izgasd magad, nyugodtan rendelkez az időddel. Mert mi feltétlenül hozzád és a Mednyánszky ügghöz alkalmazkodunk.

Most Móricz Zs.: *Úri muri* díszleteit csinálom, a bemutató előadás szept. eleje. Így a Jugoszláv kirándulásunkat is zavartalanul szeretnénk veled eltölteni. Azt hallottam, hogy csak páros években van Velencében Biennale, kiállítás, ez jövőre marad.

Serényen dolgozom a Budapest panorámán, nagyon sok munka, a nyáron megmetszem feltétlenül. Újabb K. vár nyomatokat készítettem.

Május hó 5-én volt utoljára nálunk Ó-néni. Most nem jött, de felkeressük, hogy mi van vele. Már nekünk is hiányzik! –

A Deéd Feriétől¹³ megkaptuk a meghívó levelet. Köszönjük a közbenjárásodat. – Sajnos, a mi utazásunkat nagyon meg kell fontolni, mert évente csak egy nyugati út lehetséges. Pedig olyan közel vagyunk, hogy havonta jöhetnénk, mehetnénk, mint ahogyan az osztrákok teszik.

Sok szeretettel gondolunk rád, ölel: Katyi-Maty

Ez a hely a Matyié!!!

Drága Ali bátyám!

Ezen az éven – mármint a III-on az Ybl-be – is túl vagyok. Tegnapelőtt megkezdődött a majdan termelésivel tarkított szünidő. Rövidesen hosszabb lélegzetűen írok.

Csók Matyi

5. Kisdéginé Kirimi Irán feljegyzése dr. Pogány Ö. Gábor főigazgatónak, 1965. július 21.

Főigazgató Úrral történt megbeszélésünk értelmében érdeklődtem a Mednyánszky hazahozatalával kapcsolatban, annál is inkább, mivel a mai Magyar Nemzetben (júl. 21. szám) olvastam, hogy Somogyi József szobrászművész „elkészítette” Mednyánszky László síremlékét. A miniszter titkárságán azt a választ kaptam, hogy Főigazgató úr levelét ill. átiratát Aczél elvtárs titkárságára tették át.

Úgy érzem, hogy az újsághír összefüggésben van az Aczél titkárságra került Mednyánszky átiratokkal, lehet, hogy már történt is intézkedés?

Budapest, 1965. július hó 21.

/Kisdéginé Kirimi Irén/

6. Varga Mátyás Kovách Aladárnak, 1965. december 8.

Budapest, 1965. XII. 8.

Kedves Alikám!

Ma reggel megjelenő Magyar Nemzetből tudtam meg, hogy Mednyánszky hamvai itthon vannak.¹⁴ Nem hiszek a szememnek, csak ámulok, hogy ilyent is lehet cselekedni. – Tulajdonképpen nem is lehet csodálkoznom, mert itt csak így, efféle elintézés nyer minden. – Már hónapok óta várom a hivatalos értesítést, nem jött. – Különböző oldalról közelítettem meg a nagy ügyet. – Sehol senki nem tud semmit. Nincs, aki nekem felvilágosítást adott volna.

A síremlék elkészültekor, amit a sajtó publikált, az egyik cikket el is küldtem akkor. Ébredtem arra, hogy itt egy nagy játszmaról van szó – kijátszani mindazokat, akik ebben a szent ügyben tevékenykedtek. Senkiről egy szót sem – itt mások aratják a babérokat, mondják a beszédet és ünnepelnek!!!

Az eddigi várakozásom tulajdonképpen így múlt. Az akta futott. Pogány Ö. Gáborhoz soha nem tudtam bejutni. A megbízott Kisdéginé, aki nagyon lelkes volt, és Mednyánszkyval foglalkozik, augusztus hónapban kint járt Párizsban és Bécsben, hazaérkezése után ő értesített, hogy a Minisztérium Telepy Katalint¹⁵ bízta meg, és a bécsi Magyar Követséggel együtt hivatalosan működtek. Nem vettek tudomást a Te fáradságtalan és feltárási lelkes munkádról. Írásban megkapták kézszen, és néma csend fedti történelmi cselekedetedet.

Szótlanul, megdöbbenve kell tudomásul vennem, és nincs fórum, aki meghallgasson.

Most, ebben a pillanatban telefonozott Kisdéginé (Nemzeti Galéria) felháborodtan, magából kikelve kérdezte, hogy olvastam-e a cikket. – Sajnos igen. – Ő ismeretlenül küldi tiszteletteljes üdvözlését. – Végeredményben a magyar nép és a magyar kultúra gazdagodik, hogy a drága hamvak magyar földben fognak nyugodni.

Az eredeti dokumentációs anyagot a Képzőművészeti Dokumentációs Központban helyezem el, vagy a Széchenyi Könyvtárban Keresztury Dezsőéknél. – Mi az elképzelésed? – Hogy az utókor tudja meg az igazat.¹⁶

Ezért késett az utazásunk is. – Színházban sem tudtak a műsorra vonatkozólag semmi támpontot adni. A hetek múltak, és tétlenül várakozva, most kaptam egy darabot. Peter Weiss: *Marat meggyilkolása*. Ma volt az olvasópróba. 1966. febr. 4-én bemutató. Valószínűleg én nem tudok menni, de Katika és Kis Matyi a karácsonyi szünet alatt (három hét) kimennének Bécsbe. Ma Olga néni is itt járt és panaszkodott, hogy nem kapott levelet. Úgyszintén Bese Aladár is kisleányával ő is érdeklődött. Reméljük, hogy Bécsben talál levelünk.

Csókolunk szeretettel:

Kati-Matyi, Kis Matyi.

7. Varga Mátyás Kovách Aladárnak, 1966. február 15.

Budapest, 1966. febr. 15.

Kedves Alikám!

Ma volt a nagy nap, Mednyánszky földi maradványait a hazai földben örök nyugalomba helyeztük. Ünnepléses külsőség közepette zajlott le az állami dísztemetés. Mi Katikával mentünk ki a Kerepesi temetőbe. A főkapunál megérdeklődtük a sír helyét. Megkaptuk az információt, „tessék egyenesen menni a Jókai sírja után balra”. – Elindultunk, menet közben Kisfaludi Strobl Zsigával találkoztunk, nem akart a kocsiba beülni. – Gyalog megyek, mert megnézem

a sírköveimet. Ő sok szép márvánnyal gazdagította a temető művészetét. – Elértük Adyt, tőle balra Blaha Lujzát. A temető közepén kissé balra, ebben a parcellában temettük Márkus Emiliát még a negyvenes években. Ide temettük Mednyánszkyt.

Az ünnepi beszédet Pogány Ö. Gábor tartotta, nagyon mértéktartó, meggondolt beszéd volt.¹⁷ Kidomborította az egyedül járó művészt, aki senkire sem hasonlított. Strobl Zsiga bácsi apró történeteket mondott el az ünnepség kezdete előtt. A temetés menetét Telepy Kati végezte, ő volt annak idején Bécsben is. – Kellemes modorú hölgy. A beszéd előtt és után az operaház kamarakórusa énekelt ismeretlen dallamú és szövegű gyászénekeket. Nem volt nagyszámú részvétel. Pedig eljöhettek volna mindazok is, akik sok pénzt kerestek a művészetéből. Festők közül csak Boldizsár István és Iván Szilárd – szobrászok közül Buza Barna és a síremléket készítő Somogyi Jóska. Vele is beszéltem, kértem a síremlékről fényképet. Ő egy vándort mintázott. A fényképet küldeni fogom, úgyszintén az ünnepség alatt készült fényképeket is. A Kormányt Aczél György miniszterhelyettes képviselte. – Aczél nagyon boldog volt, Strobl mesélte, hogy nagyon büszkén könyveli el Mednyánszky hazahozatalát. „A munkásságom legnagyobb alkotása.” mondotta. Kicsit bántott, hogy hivatalos részről nem tudtam egy-egy köszönő kézfogást „bekaszírozni” – hogy néked átadjam elismerésképpen. Többen tudják – sokan beszélnek, csak hivatalosan nem fogalmazódott meg a köszönet. Pogány Ö. Gáborral csak kalapot emelve köszöntöttük egymást, pedig őnéki igazán tudni kellett volna, hogy itt kell valamit tenni, de valami megfogta a kezüket. – Mindenesetre én köszönöm néked, hogy a Mednyánszky ügybe beleavattál, és szerény szószólója lettem a hivatalos fórumoknál. Így kaptunk egy kis fényt az ő nagyszerű világitó génuszától.

Most még néhány szót kedves Olga néninek. Katika feltétlenül várni fogja. Katika üzeni, hogy miheztartás végett, a harisnya itt Pesten 38 forint lett, a csipke szövésű 50-60 ft. A gyógyszer, ha megérkezett Pesteurból, akkor kérjük, hogy Olga néni hozza magával.

Köszönjük, Alikám, a küldött lev. lapot. Örültünk, hogy V. Misiékkal összejöttek. Varga N. Lajost sérvvel megoperálták. Szeretettel küldünk kézcsókot és sok ölelést.

Kati-Matyi-Kis Matyi

8. Pogány Ö. Gábor Varga Mátyásnak, 1966. február 28.

ad 863-449/1965

Varga Mátyás

Kossuth-díjas érdemes művésznek

Budapest XII.

Hollósy Simon u. 16. sz.

Kedves Barátom!

Engedd meg, hogy ezúton fejezzem ki a Magyar Nemzeti Galéria nevében hálámat, köszönetemet közreműködésedért, melynek eredményeként hazakerültek Mednyánszky László hamvai. Fáradozásoddal sikerült megszervezni nemzeti hagyományaink ápolásának kegyeletes demonstrációját, amely demonstráció nem annyira az esemény protokolláris jellege, mint inkább érdemi tartalma következtében vált mai kulturális életünk nagyjelentőségű megnyilatkozásává. Végülis

a Te buzgalmad következménye az, hogy Mednyánszky László megkapta az országtól a neki kijáró, ám az általunk nyújtottnál is sokkal többre jogosult megbecsülést.

Ismételten kérek, fogadd köszönetemet szép kezdeményezésedért.

Szíves tisztelettel híved

K. Pög 1966. III. 1.

Budapest, 1966 február 28.

JEGYZETEK

¹ ABLONCZY László, *Nemzeti terve (Beszélgetés Varga Mátyással)*, Tiszatáj, 1984/8, 88–95.

² Kovách Aladár (1908–1979) író, szerkesztő, dramaturg, rövid ideig a Nemzeti Színház igazgatója (1944. július vége–október 16.). Generációja íróit bemutató, Halasy András álnéven jegyzett lexikonja: *Új Szó. Négy száz fiatal magyar író kislexikona (Az 1937. irodalmi év keresztmetszete)*, Budapest, 1937. Szerkesztette a Bolyai Könyvek könyvsorozatát (36 kötetet jelentetett meg 1940 és '44 között). 1949-ben emigrált, az évben jelent meg *A Mindszenty per árnyékában* (Innsbruck, 1949) című úttörő munkája. Dolgozott a Szabad Európánál, majd a Nemzetörnél. Munkásságáról részletesen: PETŐVÁRI Ágnes, *Kovách Aladár portréjához*, Somogy, 1987/5, 56–60.; HARTYÁNYI István, *Kovách Aladár bibliográfiája*, Szenci Molnár Társaság, Budapest, 1994; SÜMEGI György, *Tatay Sándor levelei Kovách Aladárhoz. „Bévíl van az egyetlen forrás”* [Bevezető], *Életünk*, 2017/12, 4–8.

³ „Kovách Aladár: *Téli zsoldár*. Színmű 3 felv. 1942. XII. 17. Kolozsvári Nemzeti Színház (bem.)” KISDÉGINÉ KIRIMI Irén dr., *Varga Mátyás kiállítása*, katalógus, Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 1970. február–március, 48.; Uő, *Varga Mátyás kiállításáról*, *Művészet*, 1969/6, 45.

⁴ ANGYAL Mária, *Varga Mátyás díszlettervező*, Szeged, 1989, 14. Angyal Máriának Varga Mátyás még azt is hozzáteszi Kovách Aladár előéletéről, hogy „Major Tamással és Rajk Lászlóval együtt Horthy-ösztöndíjas volt Párizsban a Sorbonne-on”.

⁵ Ezen gépirati levélmásolatok 1., 2., 3., 5., 8.: Szépművészeti Múzeum Irattár MNG 863-449/1965. A levelek rendelkezésre bocsátását Tóth Károly művészettörténésznek és az Adattár vezetőjének, Nagy László úrnak köszönöm meg.

⁶ Varga Mátyás autográf levelei (4., 6., 7.) Kovách Aladár bécsi írásos hagyatékában, a Nemzeti Könyvtárban vannak: Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Kovách Aladár hagyaték, 31., 163.

⁷ VEDRES Márk, *Ady Endre*, halotti maszk, 1919, gipsz, 23×17,5 cm. Ez Kovách Andor, Aladár öccse adományaként került Kovách Aladár könyvtárának egy részével együtt az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége bécsi könyvtárába. SÜMEGI György, *Kovách Aladár könyvei között*, Bécsi Napló, 2014. március–április, 8.

⁸ TANDI Lajos, *Varga Mátyás. Egy életmű díszletei*, Szabad Tér, Budapest, 1995. A kötet – a díszletek mellett – Varga rézkarcaiból, fametszeteiből, festményeiből és kerámiáiból is közöl válogatást.

⁹ Ebből egy példányt őriz a szegedi Varga Mátyás Színháztörténeti Gyűjtemény és Kiállítóhely.

¹⁰ *Elhelyezték Mednyánszky László hamvait a Kerepesi temető pantheonjában*, Magyar Nemzet, 1966. február 15.; R. Gy., *Hazahozták Budapestre Mednyánszky László hamvait*, Népszabadság, 1966. február 16.

¹¹ Az Ilku miniszternek küldött beadványt Pogány Ö. Gábor eljuttatta a Művelődési Minisztérium Múzeumi Főosztályának azzal a kéréssel, hogy „adjon messzemenő segítséget ahhoz, hogy terünk valóra válhassék”. SZM Irattár MNG 863-449/1965.

¹² Kisdéginé Kirimi Irén (1921–1996) a Magyar Nemzeti Galéria művészettörténésze.

¹³ Deéd Ferenc (1901–1983) festő, grafikus, restaurátor – mindkettőjük közös ismerőse lehetett az 1949-től Bécsben élő művész.

¹⁴ RUFFY Péter, *Hazahozták Bécsből Mednyánszky László hamvait*, Magyar Nemzet, 1965. december 8.

¹⁵ Telepy Katalin (1914–2007) a Magyar Nemzeti Galéria művészettörténésze.

¹⁶ A levélben emlegetett gyűjteményekben nem található a „dokumentációs anyag”, de még Varga Mátyás szegedi múzeumi adattárában sem lelhető föl.

¹⁷ „A szocialista művészet nemes igényeit hangsúlyozzuk, amikor Bécsben tartjuk legértékesebb hagyományainkat” – hangsúlyozta Pogány Ö. Gábor, s idézte: *Elhelyezték Mednyánszky László hamvait a Kerepesi temető pantheonjában*, Magyar Nemzet, 1966. február 15.